

گونه کلام و حرکت در چکیده‌ها: بررسی مقابله‌ای پایان‌نامه‌های دو رشته آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان و آموزش زبان انگلیسی

۱- امیر زنده‌مقدم^{۱*} - سیران جنتی^{۲**}

۱- استادیار آموزش زبان انگلیسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

۲- کارشناسی ارشد آموزش زبان انگلیسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۰۱/۱۷؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۰۴/۲۰)

چکیده

پژوهش‌های متعددی اثبات کرده‌اند که هر متن می‌تواند بیانگر طرز تفکر نویسنده، الگوهای غالب سازماندهی و نیز گونه کلام (Genre) باشد. مفهوم گونه کلام و کاربرد آن در آموزش و یادگیری زبان در دهه‌های اخیر مورد توجه قرار گرفته‌است و بسیاری از متون علمی و قسمت‌های مختلف آن‌ها از دیدگاه گونه کلام، حرکت‌ها (Moves) و الگوهای سازماندهی (Organizational patterns) بررسی شده‌اند. با توجه به اینکه چکیده در مقالات علمی و پایان‌نامه‌های دانشگاهی یکی از قسمت‌های مهم و تأثیرگذار به شمار می‌رود، بررسی چکیده از دیدگاه گونه کلام و الگوهای حرکت همواره مورد توجه زبان‌شناسان بوده‌است. بنابراین، شناسایی و تسلط بر ساختار متنی و بلاغی چکیده‌ها می‌تواند مفید و راهگشا باشد. بنابراین، پژوهش حاضر به بررسی و مقایسه گونه کلام، حرکت‌ها و ساختار بلاغی چکیده پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد در دو رشته آموزش زبان انگلیسی و آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان پرداخته‌است. بدین منظور، تعداد ۸۰ چکیده (۴۰ چکیده از هر رشته) از دو رشته یادشده از بین پایان‌نامه‌های ارائه‌شده بین سال‌های ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۳ میلادی در دانشگاه علامه طباطبائی انتخاب شدند. سپس، حرکت‌ها، سازماندهی متنی و ساختار بلاغی هر چکیده بر اساس مدل پنج حرکتی هایلند (Hyland's five-move model, 2000) بررسی شد. نتایج پژوهش حاضر نشان داد که بین چکیده‌های پایان‌نامه‌های این دو رشته از لحاظ حرکت و الگوهای سازماندهی تفاوت چشمگیری وجود دارد. همچنین، مشخص شد که در اکثر موارد، حرکت نتیجه‌گیری (Conclusion move) (حرکت ۵ هایلند) در چکیده‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان وجود ندارد. یکی دیگر از تفاوت‌های برجسته درباره الگوی مرتب‌سازی مجدد و تکرار چند حرکت بود که در میان چکیده‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان بسیار به چشم می‌خورد، در حالی که این نکته در چکیده‌های آموزش زبان انگلیسی وجود نداشت. با استناد به این یافته‌ها، می‌توان نتیجه گرفت که چکیده‌های پایان‌نامه‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان در مقایسه با چکیده‌های آموزش زبان انگلیسی از مدل خاصی تبعیت نمی‌کنند و از نظر گونه‌ای - حرکتی با چکیده‌های آموزش زبان انگلیسی متفاوت هستند. یافته‌های این پژوهش در بر دارنده ایده‌ها و پیشنهادهایی برای دانشجویان و مدرسان هر دو رشته، مدرسان انگلیسی/فارسی با اهداف ویژه، نویسندگان و طراحان کتب درسی و نیز پژوهشگران است.

کلیدواژه‌ها: سبک، حرکت، آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، آموزش زبان انگلیسی.

* نویسنده مسئول (E-mail: amir.zand.moghadam@gmail.com)

** E-mail: jannati.seyran@yahoo.com

۱. مقدمه

بررسی پژوهش‌های پیشین حاکی از آن است که تعریف واحدی برای مفهوم گونه کلام وجود ندارد. هایلند گونه کلام را به منزله چارچوب هدایت‌کننده‌ای که پویا و تغییرپذیر است، در نظر می‌گیرد (Hyland, 2006). سویلز و فیک تعریف دیگری را برای گونه کلام ارائه می‌دهند و می‌گویند: «گونه کلام گونه‌ای از متن یا گفتمان است که به منظور دستیابی به مجموعه‌ای از اهداف ارتباطی طراحی شده است» (Swales & Feak, 2009: 1). این تعریف، بیانگر دسته‌بندی گونه کلام بر اساس هدف ارتباطی آن است. به گفته آلیسون، سبک، «دسته‌ای از کاربرد زبان و ارتباطات است که در جوامع خاص رخ می‌دهد» (Allison, 1999: 144) (به نقل از: Basturkmen, 2006: 52). جامعه‌ای که در آن یک گونه کلام مطرح می‌شود، عنوان آن گونه کلام یا سبک را فراهم می‌آورد (Swales, 1990). هایلند (Hyland, 2002: 113-135) گونه کلام یا سبک را به مثابه «روش‌های انتزاعی و از لحاظ اجتماعی به رسمیت شناخته‌شده کاربرد زبان» (Ibid: 114) تعریف می‌کند.

انتشار مقاله سویلز (۱۹۹۰م.) آغازگر مسیر پژوهشی جدیدی در پیشینه مطالعات صورت گرفته در زمینه تجزیه و تحلیل گونه کلام بود. البته مطالعات فراوانی پس از آن آغاز شد که می‌توان به بررسی چکیده‌های پژوهشی انگلیسی و اسپانیایی علوم اجتماعی از سوی مارتین (Martin, 2003: 25-43)، مطالعه چکیده‌های زیست‌شناسی حفاظت و رفتار حیات وحش از سوی سامراج (Samraj, 2005: 141-156)، بررسی بخش مقدمه مقالات پژوهشی انگلیسی و اسپانیایی از سوی دوناس (Duenas, 2010: 119-133) و مطالعه چکیده‌های پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها از سوی جلیلی فر و دستجردی (۲۰۱۰م.) اشاره کرد. در راستای این مطالعات و با توجه به فقدان پژوهش بر گونه کلام و حرکت در چکیده‌های پایان‌نامه‌های رشته آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، مطالعه حاضر به بررسی مقابله‌ای گونه کلام، حرکت‌ها و ساختار بلاغی (Rhetorical structure) چکیده پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد در دو رشته آموزش زبان انگلیسی و آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان پرداخته است.

۲. پیشینه پژوهش

چکیده‌ها حوزه مهمی از پژوهش در بررسی گونه کلام به شمار می‌روند. مارتین ادعا می‌کند که چکیده‌ها با «آگاه ساختن خواننده از محتوای اصلی مقاله و نشان دادن اینکه آیا متن کامل ارزش خواندن را دارد» (Martin, 2003: 26)، به صرفه‌جویی در زمان کمک می‌کنند. بنابراین، شناسایی و تسلط بر ساختار متنی و بلاغی چکیده‌ها می‌تواند مفید و مؤثر واقع شود.

مفهوم گونه کلام و کاربرد آن در آموزش و یادگیری زبان طی دهه گذشته اهمیت ویژه‌ای یافته است. بسیاری از محققان روی مقالات پژوهشی و قسمت‌های اصلی آن به عنوان یکی از سبک‌های مهم در تولید علم تمرکز کرده‌اند (Berkenkotter & Huckin, Bazerman, 1998؛ Hopkins & Dudley-Evans, 1998؛ Holmes, 1997؛ Brett, 1994؛ Ibid, 1995؛ 1998 & Swales, 1990-1981). بدین منظور، محققان الگوهای مختلفی را ارائه کرده‌اند.

مدل ایجاد یک فضای پژوهشی (Creating a research pace model / مدل CARS) سویلز (۱۹۹۰م.) برای بررسی گونه کلام بخش مقدمه مقالات پژوهشی تأثیر بسزایی در تجزیه و تحلیل گونه کلام داشت. این الگو سه حرکت اصلی و تعدادی مرحله برای بیان هر حرکت پیشنهاد می‌کند. به گفته سویلز، حرکت، «یک واحد گفتمانی یا بلاغی است که در یک گفتمان نوشته شده یا گفته شده، یک عملکرد ارتباطی منسجم دارد» (Swales, 2004: 228-229). فو اشاره می‌کند که «هر حرکت یک هدف ارتباطی ویژه دارد که به همراه حرکت‌های دیگر به هدف ارتباطی اصلی متن کمک می‌کند» (Pho, 2009: 17). هر حرکت بلاغی می‌تواند از یک یا چند مرحله تشکیل شود، اما همه حرکت‌ها شامل مراحل تشکیل دهنده نیستند (Samraj, 2008: 55-67). هم حرکت‌ها و هم مراحل تشکیل دهنده آن‌ها در هر سبک می‌توانند به صورت اختیاری یا اجباری باشند. آن‌هایی که مرتب در یک گونه کلام تکرار می‌شوند، اجباری و آن‌هایی که کمتر تکرار می‌شوند، اختیاری تلقی می‌شوند. حرکت‌های مدل CARS عبارتند از: ۱- ایجاد یک حوزه، ۲- ایجاد یک فضا و ۳- پر کردن فضا. در الگوی سویلز هر حرکت متشکل از چند مرحله است. بسیاری از محققانی که الگوی

مبثنی بر حرکت سویلز را به کار برده‌اند، تنوع جالب توجهی در الگوهای رشته‌های مختلف یافته‌اند. مدل CARS سویلز (۱۹۹۰م.) از حرکت‌ها و مراحل زیر تشکیل شده است:

حرکت ۱: ایجاد یک حوزه

مرحله ۱: ادعای مرکزیت و/ یا

مرحله ۲: تعمیم موضوع و/ یا

مرحله ۳: بررسی موارد پژوهش قبلی

حرکت ۲: ایجاد یک فضا

مرحله A۱: رد کردن ادعا یا

مرحله B۱: نشان دادن شکاف یا

مرحله C۱: مطرح کردن سؤال یا

مرحله D۱: ادامه دادن یک مسیر

حرکت ۳: پر کردن فضا

مرحله A۱: مشخص کردن اهداف یا

مرحله B۱: اعلام پژوهش حاضر

مرحله ۲: اعلام یافته‌های اصلی

مرحله ۳: نشان دادن ساختار مقاله پژوهشی

مطالعات متعددی بر اساس الگوی سویلز (۱۹۹۰م.) روی بخش‌های مختلف مقالات پژوهشی انجام گرفته است. به گفته سویلز «مدل سه‌بخشی برای مقدمه انگلیسی در بسیاری از مجلات برجسته به نمونه اصلی تبدیل شده است» (Swales, 2004: 226). سامراج (Samraj, 2005: 141-156) ساختار سبکی بخش‌های مقدمه و چکیده مقالات پژوهشی دو رشته مرتبط، زیست‌شناسی حفاظت و رفتار حیات وحش را با هم مقایسه کرد. نتایج نشان داد که تنوع رشته‌ای در نگارش دانشگاهی، نه تنها در ساختار سبکی، بلکه در رابطه میان گونه‌های کلام آشکار می‌شود. دوناس در بررسی بین‌فرهنگی ساختار بلاغی، بخش مقدمه مقالات پژوهشی

رشته مدیریت بازرگانی به زبان انگلیسی و اسپانیایی، به تفاوت معنی‌داری در دو زبان دست یافت (Duenas, 2010: 119-133).

یکی از چارچوب‌های نظری که به طور گسترده‌ای برای بررسی چکیده‌ها استفاده می‌شود، عبارت است از: مقدمه، روش پژوهش، نتایج و بحث (IMRD) که منطبق با بخش‌های مختلف مقالات پژوهشی است. جدول زیر شرح و بسط هر یک از حرکت‌های مدل IMRD لوره را نشان می‌دهد (Lores, 2004: 280-302):

جدول ۱. مدل IMRD لوره (۲۰۰۴م).

این بخش شامل هدف یا اهداف نویسنده، اهداف پژوهش یا مشکلی است که نویسنده قصد برطرف کردن آن را دارد.	مقدمه
نویسنده در این بخش به روش بررسی مشکل یا شیوه دستیابی به هدف اشاره می‌کند که ممکن است شامل داده‌ها و روش به کار گرفته شده باشد.	روش پژوهش
در این بخش به خلاصه‌ای از یافته‌های پژوهش اشاره می‌شود.	نتایج
این حرکت ممکن است شامل تفسیر یافته‌ها، پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آتی یا کاربرد یافته‌ها باشد.	بحث

هایلند الگویی پنج‌حرکتی به منظور بررسی ساختار بلاغی چکیده‌ها ارائه کرد (Hyland, 2000). همان‌طور که در جدول شماره ۲ نشان داده شده است، حرکت‌های این الگو عبارتند از: مقدمه (حرکت اول)، هدف (حرکت دوم)، روش (حرکت سوم)، یافته‌ها (حرکت چهارم) و نتیجه‌گیری (حرکت پنجم). هر حرکت دارای هدف ارتباطی خاصی است.

جدول ۲. مدل پنج حرکتی هایلند (۲۰۰۰م).

حرکت	کارکرد
مقدمه	چارچوب مقاله را فراهم آورده، انگیزه پژوهش را ایجاد و بیان می‌کند.
هدف	هدف، فرضیه و مقصد اصلی پژوهش را نشان می‌دهد.
روش	اطلاعاتی در باب طرح پژوهش، مراحل، مفروضات، روش، داده‌ها، و غیره ارائه می‌کند.
یافته‌ها	یافته و نتایج اصلی، بحث و هر آنچه را که انجام شده، بیان می‌کند.
نتیجه‌گیری	نتایج را فراتر از حوزه مقاله تفسیر می‌کند و یا تعمیم می‌دهد، استنتاج می‌کند و به کارکرد و پیامدهای گسترده‌تر پژوهش می‌پردازد.

لوره چکیده‌ها را از نظر عملکرد، ساختار بلاغی و ادراک زبانی، از دیگر بخش‌های مقالات پژوهشی متمایز دانست (Lores, 2004: 280-302). با وجود اینکه چکیده‌ها نقش بسزایی در کمک به خواننده به منظور انتخاب مقالات برای خواندن ایفا می‌کنند، پژوهش‌های بسیار کمی در زمینه بررسی ساختار سبکی یا همان گونه‌ای چکیده‌ها انجام گرفته است. جلیلی‌فر و دستجردی (۲۰۱۰م) در مطالعه‌ای که انجام دادند، ساختارهای خرد و کلان چکیده‌های هفت رشته را بررسی کرده‌اند. نتایج پژوهش، ساختارهای اجباری و اختیاری را نشان داد. علاوه بر این، به نظر می‌رسد که تفاوت‌های فرهنگی و رشته‌ای در انتخاب ساختارهای اختیاری نقش داشته‌اند. رشیدی و غفارپور (۲۰۱۰م) چکیده‌های مقالات پژوهشی علوم انسانی به زبان انگلیسی و فارسی را بررسی کرده‌اند و به تفاوت‌هایی در سیر تکاملی آن‌ها دست یافته‌اند. سانتوس (Santos, 1996: 481-499) در نتیجه بررسی ساختار خرد و کلان نود و چهار چکیده مقالات پژوهشی در زمینه زبان‌شناسی کاربردی، پنج حرکت اصلی را در آن‌ها شناسایی کرده‌است که عبارتند از: زمینه‌سازی پژوهش (حرکت اول)، ارائه پژوهش (حرکت دوم)، شرح روش (حرکت سوم)، خلاصه کردن نتایج به دست آمده (حرکت چهارم)

و بحث درباره پژوهش (حرکت پنجم). او حرکت‌های دوم و سوم را در این سبک، اجباری در نظر گرفته است. در مطالعه سبک سی‌وشش چکیده مقالات پژوهشی رشته زبان‌شناسی، لوره (۲۰۰۴م.) هر دو الگوی CARS و IMRD را اعمال کرد. نتایج نشان داد که حدود ۶۱٪ از چکیده‌ها منطبق با ساختار IMRD، ۳۱٪ منطبق با ساختار CARS و ۸٪ نیز از هر دو ساختار پیروی می‌کردند. معرفت و محمدزاده، نوَد (۹۰) چکیده فارسی و انگلیسی مقالات پژوهشی را در حوزه ادبیات بر اساس دو مدل CARS و IMRD موضوع مطالعه قرار داده‌اند (Marefat & Mohammadzadeh, 2013: 37-50). نتایج پژوهش حاکی از انطباق ساختار چکیده‌های ادبیات با مدل CARS بود. افزون بر این، به نظر می‌رسد که نویسندگان چکیده‌های ادبیات در مقایسه با بخش روش و بحث، تأکید بیشتری بر بخش‌های مقدمه و نتایج دارند. ون‌بن و سویلز ساختار بلاغی چکیده مقالات پژوهشی به زبان انگلیسی و فارسی را در رشته علوم زبان با هم مقایسه کرده‌اند و دریافته‌اند که چکیده‌ها از مدل IMRD پیروی می‌کردند (Van Bonn & Swales, 2007: 93-108). همچنین، آن‌ها تفاوت‌هایی در مشخصه‌های زبان‌شناختی، مانند وجه فعل، انتخاب ضمائر شخصی و کلمات گذار مشاهده کرده‌اند. ملاندر، سویلز و فردریکسون ساختار بلاغی چکیده مقالات پژوهشی به زبان انگلیسی و سوئدی در سه رشته زیست‌شناسی، پزشکی و زبان‌شناسی را مطالعه و بررسی کرده‌اند. یافته‌ها به تأثیر بسزای فرهنگ و رشته در نگارش و شکل‌گیری ساختار چکیده‌ها اشاره می‌کردند (Melander, Swales & Fredrickson, 1997: 251-272).

با وجود مطالعات صورت گرفته به منظور بررسی سبک چکیده، پیشینه پژوهش در این زمینه نشانگر آن است که مطالعات کمی روی چکیده پایان‌نامه‌ها، خصوصاً پایان‌نامه‌های فارسی انجام گرفته است. در راستای همین موضوع، پژوهش حاضر به منظور بررسی مشخصه‌های گونه‌ای، ساختار بلاغی، الگوی حرکت و مراحل در چکیده پایان‌نامه‌های دو رشته آموزش زبان انگلیسی و آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان انجام گرفت. بدین منظور، پرسش‌های زیر مطرح شد:

- ۱- کدام حرکت‌ها و مراحل در چکیده‌های انگلیسی پایان‌نامه‌های رشته آموزش زبان انگلیسی رایج هستند؟
- ۲- کدام حرکت‌ها و مراحل در چکیده‌های فارسی پایان‌نامه‌های رشته آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان رایج هستند؟
- ۳- میان ساختار بلاغی چکیده پایان‌نامه‌های دو رشته آموزش زبان انگلیسی و آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان چه تفاوت‌ها و شباهت‌هایی وجود دارد؟
- ۴- آیا رشته تحصیلی و زبان نگارش، تغییری در الگویی که چکیده‌ها دنبال می‌کنند، ایجاد می‌کند؟

۳. روش پژوهش و تحلیل داده‌ها

۳-۱) آزمودنی‌های پژوهش

آزمودنی‌های پژوهش حاضر مجموعه‌ای از چکیده پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد نوشته‌شده به زبان انگلیسی در رشته آموزش زبان انگلیسی و به زبان فارسی در رشته آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان بود. هر دو رشته مرتبط با آموزش زبان و متعلق به علوم انسانی هستند. در مجموع، هشتاد چکیده (چهل چکیده از هر رشته)، از هر دو رشته از میان پایان‌نامه‌های دفاع‌شده بین سال‌های ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۳ در دانشگاه علامه طباطبائی تهران انتخاب شدند. طول چکیده پایان‌نامه‌ها در دو رشته تا حد زیادی متفاوت بود. چکیده پایان‌نامه‌های رشته آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان با میانگین ۲۱۷ کلمه در مقایسه با چکیده پایان‌نامه‌های رشته آموزش زبان انگلیسی با میانگین ۳۸۶ کلمه، کوتاه‌تر بود.

۳-۲) الگوی تحلیل

در پژوهش حاضر، از الگوی پنج‌حرفی هایلند (Hyland, 2000) به منظور بررسی ساختار بلاغی دو مجموعه از چکیده‌های دو رشته آموزش زبان انگلیسی و آموزش زبان فارسی به

غیرفارسی‌زبانان استفاده شد. جدول شماره ۲ مذکور در بخش پیشینه پژوهش، حرکت‌های اصلی این مدل و کارکرد مرتبط با آن‌ها را بیان می‌کند.

۳-۳) شیوه انجام پژوهش

چکیده پایان‌نامه‌ها به طور دستی بررسی و ساختار تکاملی، متنی و بلاغی هر چکیده و نیز حرکت‌های رایج در آن‌ها بر اساس الگوی هایلند (Hyland, 2000) مطالعه شد (برای مشاهده نمونه چکیده‌های بررسی شده از هر دو رشته، به پیوست مراجعه شود).

شناسایی حرکت‌ها در چکیده‌های مطالعه‌شده، فرایند نسبتاً ساده‌ای بود؛ زیرا علایم زبان‌شناختی در تشخیص حرکت‌ها به پژوهشگران کمک کردند. مشکل اصلی در تمایز بین یافته‌ها (حرکت چهارم) و نتیجه‌گیری (حرکت پنجم) بود که نویسندگان مقاله به‌منظور رفع آن، یافته‌های اصلی پژوهش را حرکت چهارم، و ارزیابی یافته‌ها و ایجاد ارتباط آن‌ها با حوزه گسترده‌تر را حرکت پنجم در نظر گرفتند.

۳-۴) بررسی و بحث یافته‌ها

بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر، بیش از نیمی از چکیده‌های آموزش زبان انگلیسی (۶۲٪) حرکت مقدمه و (۶۵٪) آن‌ها نتیجه‌گیری دارند. در بقیه موارد این دو حرکت، حذف یا با دیگر حرکت‌ها ادغام می‌شوند. سه حرکت دیگر (هدف، روش پژوهش و یافته‌ها) اجباری به نظر می‌رسند و در همه چکیده‌های آموزش زبان انگلیسی مشاهده می‌شوند. اما در باب چکیده‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، ترتیب اهمیت حرکت‌ها تغییر می‌کند. در بیش از نیمی از چکیده‌ها، حرکت‌های مقدمه و یافته‌ها مشاهده می‌شود. حدود یک‌سوم چکیده‌ها (۳۰٪) حرکت نتیجه‌گیری را دارند که نشان از کاهش اهمیت این حرکت در مقایسه با آموزش زبان انگلیسی است. تقریباً در همه چکیده‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان حرکت‌های هدف (۹۲.۵٪) و روش پژوهش (۹۲.۵٪) مشاهده می‌شود.

همان گونه که در جدول ۳ نشان داده شده است، اکثر چکیده‌های پایان‌نامه‌های رشته آموزش زبان انگلیسی هر پنج حرکت اصلی در مدل هایلند (Hyland, 2000) را دارند؛ یعنی: مقدمه (حرکت اول)، هدف (حرکت دوم)، روش پژوهش (حرکت سوم)، یافته‌ها (حرکت چهارم) و نتیجه‌گیری (حرکت پنجم). از سوی دیگر، اکثر چکیده‌های پایان‌نامه‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان چهار حرکت اصلی دارند و الگوی رایج در چکیده‌های این رشته، حرکت اول، دوم، سوم و چهارم است. بنابراین، چنان‌که سامراج (Samraj, 2005; 141-156) گزارش کرده است، تفاوت رشته‌ای در ساختار بلاغی چکیده‌ها مشاهده می‌شود.

جدول ۳. فراوانی وقوع حرکت در چکیده‌های رشته‌های آموزش زبان انگلیسی و آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان

حرکت	آموزش زبان انگلیسی	آموزش فارسی به غیرفارسی‌زبانان
مقدمه	۲۵ (۶۲.۵٪)	۲۳ (۵۷٪)
هدف	۳۹ (۹۷.۵٪)	۳۷ (۹۲.۵٪)
روش پژوهش	۴۰ (۱۰۰٪)	۳۷ (۹۲.۵٪)
یافته‌ها	۴۰ (۱۰۰٪)	۲۸ (۷۰٪)
نتیجه‌گیری	۲۶ (۶۵٪)	۱۲ (۳۰٪)

نتایج گزارش شده در جدول ۳ نشان می‌دهد که حرکت‌های رایج و الزامی در هر دو رشته، هدف (حرکت دوم)، روش پژوهش (حرکت سوم) و یافته‌ها (حرکت چهارم) هستند. این در حالی است که دو حرکت دیگر، مقدمه و نتیجه‌گیری در دو رشته کمتر مشاهده می‌شود. این یافته در راستای پژوهش انجام گرفته از سوی جلیلی‌فر و دستجردی است که تعدادی حرکت اجباری و اختیاری را در چکیده‌ها شناسایی کردند (Jalilifar & Dastjerdi, 2010: 17-50). علاوه بر این، وجود حرکت نتیجه‌گیری در ۶۵٪ چکیده‌های رشته آموزش زبان انگلیسی در مقایسه با وجود آن در ۳۰٪ چکیده‌های رشته آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان بیانگر

اهمیت این حرکت به عنوان یک حرکت اصلی در چکیده‌های رشته آموزش زبان انگلیسی می‌باشد.

همه چکیده‌های بررسی شده در پژوهش حاضر از یک ساختار بلاغی واحد پیروی نمی‌کنند. همان‌گونه که جدول ۴ ساختار حرکتی چکیده‌های هر دو رشته را نشان می‌دهد، تفاوت‌هایی از نظر تکرار، حذف، مرتب‌سازی مجدد و ادغام حرکت‌ها مشاهده می‌شود. در جدول زیر، ادغام و مرتب‌سازی مجدد حرکت‌ها به ترتیب با براکت و ستاره نشان داده شده است.

جدول ۴. ساختار حرکتی چکیده پایان‌نامه رشته‌های آموزش زبان انگلیسی و آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان (حرکت = M)

	آموزش زبان انگلیسی	آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان
1	M1-M2-M3-M4	M1-M2-M3
2	M1-M2-M3-M4-M5	M2-M3-M4
3	M2-M3-M4-M5	M2-M3-M4-M5
4*	M1-M2-M3-M4-M5	M2-M1-M3-M5
5	M1-M2-M3-M4-M5	M1-[M2-M3]-M4-M5
6	M1-[M2-M3]-M4	M2-M3-M4-M5
7	M1-M2-M3-M4-M5	M1-M2-M3-M4
8	M2-M3-M4-M5	M1-M2-M3-M4
9*	M1-M2-M3-M4	M1-M2-M1
10	M2-M3-M4-M5	M2-M3-M4
11	M1-[M2-M3]-M4-M5	M1-M3-M4
12	M1-[M2-M3]-M4-M5	[M2-M3]-M4

13*	M1-M4-M3-M4	M1-M2-M3-M4-M5
14	M1-M2-M3	M1-[M2-M3]-M4
15	M2-M3-M4	M2-M3-M4-M5
16	M2-M3-M4	M1-M2-M3-M4
17	M1-M2-M3	M1-M2-M3-M4
18	M1-M2-M3	M1-[M2-M3]-M4-M5
19	M2-M3-M4	M2-M3-M4-M5
20	M1-M2-M3-M5	M2-M3-M4
21	M2-M3-M4	[M2-M3]-M4-M5
22	M2-M3-M5	[M2-M3]-M4-M5
23	M2-M3-M4	[M2-M3]-M4-M5
24	M2-M3-M5	M1-M2-M3-M4-M5
25	M2-M3-M4	M1-M2-M3-M4
26	M1-M2	M1-M2-M3-M4-M5
27	M1-M2-M3-M5	M1-M2-M3-M4-M5
28	M2-M3-M4	M1-[M2-M3]-M4
29*	M1-M2-M1-M3-M4	M2-M3-M4
30	[M2-M3]-M4	M2-M3-M4
31	M2-M3-M4	M2-M3-M4-M5
32	M1-M2-M3-M4	M3-M4
33*	M1-M3-M4-M2	M1-M2-M3-M4

34*	M2-M1-M4	M2-M3-M4
35	M1-[M2-M3]-M4	M1-M2-M3-M4
36*	M2-M1-M3-M4-M5	M1-M2-M3-M4-M5
37	M1-M2-M3-M4-M5	M1-[M2-M3]-M4-M5
38	M2-M3-M4-M5	M1-M2-M3-M4-M5
39*	M3-M1-M3-M4	M1-M2-M3-M4-M5
40	M1-M2-M3-M4-M5	[M2-M3]-M4-M5

جدول ۴ نشان می‌دهد که حذف حرکت، رایج‌ترین تغییر در ساختار حرکتی چکیده‌های هر دو رشته است. ادغام حرکت‌های دوم (هدف) و سوم (روش پژوهش) نیز در هر دو رشته مشاهده می‌شود، با این تفاوت که ادغام این دو حرکت در چکیده‌های آموزش زبان انگلیسی بیشتر است (۱۱ چکیده از مجموع ۴۰ چکیده). ترتیب‌بندی مجدد حرکت‌ها و تکرار یک حرکت در چکیده‌های آموزش زبان انگلیسی یافت نشد. با این حال، در ۸ چکیده از مجموع ۴۰ چکیده رشته آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان ترتیب‌بندی مجدد حرکت‌ها صورت گرفته که از این تعداد، تکرار حرکت در ۴ چکیده به چشم می‌خورد. ۱۵ مورد از چکیده‌های بررسی شده آموزش زبان انگلیسی از مدل پنج حرکتی هایلند (۲۰۰۰م.) پیروی می‌کنند، در حالی که ۳ مورد از چکیده‌های رشته آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان هر پنج حرکت را دارند.

یافته‌های پژوهش حاضر حاکی از آن است که اغلب چکیده‌های بررسی شده از الگوی حرکتی هدف-روش پژوهش - یافته‌ها پیروی می‌کنند. حرکت‌های روش پژوهش و یافته‌ها در چکیده‌های آموزش زبان انگلیسی الزامی و حرکت هدف نسبتاً رایج است. این در حالی است که حرکت‌های روش-پژوهش و یافته‌ها در بین چکیده‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان تقریباً الزامی است و حرکت هدف غالباً به چشم می‌خورد. تفاوت چشمگیر بین این دو مجموعه از چکیده‌ها در حرکت پنجم (نتیجه‌گیری و ارزیابی یافته‌ها) است که به

نظر می‌رسد اغلب در چکیده‌های آموزش زبان انگلیسی مورد توجه قرار می‌گیرد. به طور کلی، یافته‌های پژوهش حاضر بیانگر نقش بسزای رشته تحصیلی و به تبع آن، زبان نگارش در سازماندهی متنی، ساختار بلاغی و ساختار حرکتی چکیده است.

۴. نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر، ساختار بلاغی و سازماندهی متنی ۸۰ چکیده پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد در دو رشته آموزش زبان انگلیسی و آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان بررسی شد. چارچوب نظری اعمال‌شده در این مطالعه مقابله‌ای، بین‌رشته‌ای و بین‌زبانی با مدل پنج‌حرکتی هایلند (Hyland, 2000) در بررسی چکیده بود. بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر، تفاوت‌های گونه‌ای بین این دو رشته وجود دارد. چکیده‌های رشته آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان تمایل بیشتری به حذف حرکت پنجم (نتیجه‌گیری و ارزیابی یافته‌ها) نشان می‌دهند که حرکتی اساسی در چکیده‌های آموزش زبان انگلیسی به شمار می‌رود. تفاوت جالب توجه دیگر مربوط به ترتیب‌بندی مجدد و حذف تعدادی از حرکت‌هایی است که در چکیده‌های رشته آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان مشهود است، در حالی که در چکیده‌های آموزش زبان انگلیسی یافت نمی‌شود. این تفاوت‌ها را می‌توان به جامعه گفتمانی کوچک‌تر آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان در مقایسه با آموزش زبان انگلیسی و نیز شکاف‌هایی که در دوره‌های آموزش با اهداف ویژه وجود دارد، نسبت داد. علاوه بر این، لازم به ذکر است که چکیده‌های رشته آموزش زبان انگلیسی سازگاری بیشتری با الگوهای نگارش علمی-دانشگاهی از لحاظ زبانی و متنی (گونه‌ای - حرکتی) دارند.

به گفته هایلند (Hyland, 2002)، آشنایی با یک گونه کلام خاص به دانشجویان در پیوستن به جامعه گفتمانی آن گونه کلام کمک می‌کند. با استناد به یافته‌های بررسی مقابله‌ای مبتنی بر گونه کلام حاضر، می‌توان ادعا کرد که این پژوهش در بر دارنده نظرات و پیشنهاد‌های آموزشی برای دانشجویان و مدرسان هر دو رشته، مدرسان انگلیسی/فارسی با اهداف ویژه، نویسندگان و طراحان کتب درسی و نیز پژوهشگران می‌باشد. آشنایی با حرکت‌های رایج در گونه کلام چکیده به دانشجویان، به‌ویژه دانشجویان تحصیلات تکمیلی، در ارتقای نگارش

علمی - دانشگاهی کمک می‌کند. ارتقای سطح نگارش دانشگاهی و علمی آنان فقط در گرو استفاده از واژه‌های تخصصی نیست، بلکه نیازمند آشنایی دانشجویان با ساختار پایان‌نامه یا مقاله است. آنچه که در این بررسی مشخص شد، متفاوت بودن چکیده‌های پایان‌نامه‌های رشته آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان نسبت به چکیده‌های دیگر در زبان‌شناسی کاربردی است. به نظر می‌رسد که دانشجویان این رشته به‌خوبی با جامعه گفتمانی خود آشنا نیستند. این ناآشنایی باعث ناشناختگی و رعایت نکردن گونه کلام مرتبط با آن رشته می‌شود. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که اولین راه حل این مشکل، آشنا کردن این دانشجویان با ویژگی‌ها و نرم‌های زبانی یا غیرزبانی رایج در جامعه گفتمانی زبان‌شناسی کاربردی، به‌ویژه جامعه آموزش زبان فارسی است. این کار با استفاده از خواندن، تحلیل و بررسی مقالات و پایان‌نامه‌ها و نیز آموزش نگارش دانشگاهی خاص به این رشته امکان‌پذیر است. همچنین، تدریس مدل‌های حرکت در قسمت‌های مختلف یک متن علمی (مانند چکیده، مقدمه و...) می‌تواند کمک شایانی به استانداردسازی این متون نماید. علاوه بر این، مدرسان انگلیسی/فارسی با اهداف ویژه، نویسندگان و طراحان کتب درسی می‌توانند دانش سبکی مورد نیاز دانشجویان را در اختیار آن‌ها قرار دهند و با ارائه تمرین به پیشرفت نگارش دانشگاهی کمک کنند. بنابراین، می‌توان ادعا کرد که جای درسی با عنوان نگارش پیشرفته و یا مقاله‌نویسی در برنامه درسی دوره کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان خالی است. این درس نه تنها می‌تواند آموزش‌های لازم را در باب سبک، حرکت و گونه کلام به دانشجویان ارائه دهد، بلکه آموزش‌های مرتبط به سایر مسائل مربوط به نگارش دانشگاهی و علمی، همچون شیوه‌های ارجاع‌دهی و ویژگی‌های دیگر نیز در این درس آموزش داده خواهد شد.

پژوهش حاضر روی ۸۰ چکیده انجام گرفت. پُر واضح است که پژوهش‌های آتی می‌تواند با جامعه آزمودنی بزرگتری از پژوهش حاضر به منظور تعمیم بیشتر یافته‌ها صورت گیرد. به علاوه، می‌توان چکیده‌های مطالعه‌شده را از بین پایان‌نامه‌های ارائه‌شده در دانشگاه‌های مختلف انتخاب کرد. بررسی مقابله‌ای می‌تواند چکیده‌های رشته‌های علوم انسانی و علوم فنی را نیز موضوع مطالعه خود قرار دهد و به مقایسه و بررسی حرکت در قسمت‌های دیگر پایان‌نامه یا مقاله (مقدمه، پیشینه پژوهش و...) بپردازد.

پیوست

الف) نمونه چکیده بررسی شده رشته آموزش زبان انگلیسی

(Ahmadi, M. (2012). *Enhancing critical thinking abilities through written and audiotaped dialog journals (Unpublished MA thesis)*. Tehran: Allameh Tabataba'i University).

Abstract

One of the most effective forums for flourishing critical thinking in the content areas is journal keeping which is increasingly gaining popularity in EFL/ESL classrooms. **(M1-Introduction)** To expand on the literature review, further research was performed to compare two kinds of this topmost pedagogical techniques (namely audiotaped and written dialogue journals) used in EFL classrooms in order to investigate their impact on the enhancement of critical thinking. Participants in this study were 33 Iranian EFL learners in 3 intact classes. **(M2-Purpose)** The Watson-Glaser Critical Thinking Appraisal- Form A (WGCTA-FA; Watson-Glaser, 1980) as pretest was given at the outset of the semester. Subsequently, the participants in two experimental groups were asked to keep two different kinds of dialogue journals (audiotaped or written) in each class; however, the comparison group did just their ordinary writing tasks. A posttest was distributed at the end of the forth semester. In this quantitative study, data from WGCTA-FA were gathered for compilation and statistical analyses. **(M3-Method)** The analyses exhibited significant difference between the experimental groups and the comparison group giving evidence that keeping dialogue journals in comparison with having typical writing tasks improves students' critical thinking abilities more. However, both experimental groups equally outperformed the comparison group in terms of such an enhancement. **(M4-Product)** The findings of this study provide insight into an effective technique in enhancing learners' critical thinking and present suggestions for further research. **(M5-Conclusion)**

ب) نمونه چکیده بررسی شده رشته آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان (باقری، ف. (۱۳۸۹). *بررسی میزان انطباق واژه‌های پایه در کتاب‌های آموزش زبان فارسی با نیازهای فارسی آموزان خارجی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه علامه طباطبائی).

چکیده

پژوهش حاضر به بررسی میزان انطباق واژه‌های پایه در کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان با نیازهای فارسی‌آموزان خارجی پرداخته است. هدف از انجام این تحقیق، بررسی و نقد کتاب‌های موجود به لحاظ بافت واژگانی بوده است تا از این طریق بتوان به نقاط ضعف و قوت کتاب‌ها و مطالب درسی دست یافت (M2-Purpose). برای انجام این پژوهش، یکی از کتاب‌های آموزش زبان فارسی با عنوان (واژه‌آموزی) برای بررسی انتخاب شده است. از آنجا که آموزش واژه‌های پایه اساساً با مقطع پایه ارتباط می‌یابد، از مجموعه سه جلدی واژه‌آموزی کتاب اول که برای سطح مقدماتی است، انتخاب شده است. جامعه آماری این پژوهش را فارسی‌آموزان مقطع پایه مرکز آموزش زبان فارسی قزوین تشکیل داده‌اند. دانشجویان این مرکز با هدف آموختن زبان فارسی برای کسب توانایی ارتباط به زبان فارسی در این مرکز مشغول به تحصیل هستند. در ابتدا، واژه‌های جدید ۲۴ درس از کتاب واژه‌آموزی استخراج شدند. با در نظر گرفتن هدف و نیاز ارتباطی این فارسی‌آموزان و از طریق مشاهده مستقیم در کلاس‌های آنان، واژه‌های این درس با نیاز فارسی‌آموزان مقایسه شده است و واژه‌های اضافی، نامناسب و مفید این کتاب تفکیک شدند. در نهایت، واژه‌های هر درس از کتاب، در سه گروه واژه‌های اضافی، واژه‌هایی با توزیع نامناسب و واژه‌های باقی‌مانده یا مفید ارائه شده است (M3-Method). در نهایت، تعداد کل واژه‌ها و واژه‌های مفید و اضافی این کتاب شمارش شد و این نتیجه حاصل شد که از کل ۱۱۸۴ واژه جدید این کتاب، تنها حدود ۵۲۰ واژه، یعنی ۴۳/۹ درصد کل واژه‌های کتاب در این مرکز قابل تدریس هستند. بدین ترتیب، بیش از نیمی از واژه‌های این کتاب برای تدریس در این مرکز، غیرمفید و قابل حذف هستند (M4-Product).

منابع

باقری، ف. (۱۳۸۹). *بررسی میزان انطباق واژه‌های پایه در کتاب‌های آموزش زبان فارسی با نیازهای فارسی آموزان خارجی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.

Ahmadi, M. (2012). *Enhancing critical thinking abilities through written and audiotaped dialog journals (Unpublished MA thesis)*. Tehran: Allameh Tabataba'i University.

- Allison, D. (1999). "Key concepts in ELT: Genre". *ELT Journal*. 53 (2). P. 144.
- Basturkmen, H. (2006). *Ideas and options in English for academic purposes*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Bazerman, C. (1988). *Shaping written knowledge: The genre and activity of the experimental article in science*. Madison, WI: University of Wisconsin Press.
- Berkenkotter, C. & Huckin, T. N. (1995). *Genre knowledge in disciplinary communication: Cognition/ Culture/ Power*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Brett, P. (1994). "A genre analysis of the results section of sociology articles". *English for Specific Purposes*. 13 (1). Pp. 47-59.
- Duenas, P. M. (2010). "A contrastive analysis of research article introductions in English and Spanish". *Revista Canaria De Estudios Ingleses*. 61. Pp.119-133.
- Holmes, R. (1997). "Genre analysis and the social sciences: An investigation of the structure of research article discussion sections in three disciplines". *English for Specific Purposes*. 16 (4). Pp. 321-337.
- Hopkins, A. & Dudley-Evans, A. (1988). "A genre-based investigations of the discussions sections in articles and dissertation". *English for Specific Purposes*. 7(2). Pp. 113-122.
- Hyland, K. (2000). *Disciplinary discourses: Social interactions in academic writing*. London: Longman.
- . (2002). "Genre: Language, context, and literacy". *Annual Review of Applied Linguistics*. 22. Pp. 113-135.
- . (2006). *English for academic purposes: An advance resource book*. New York, NY: Routledge.
- Jalilifar, A. & Dastjerdi, V. (2010). "A contrastive generic analysis of thesis and dissertation abstracts: Variation across disciplines and cultures". *Journal of Persian Language and Literature*. 26. Pp.17-50.
- Lores, R. (2004). "On RA abstracts: From rhetorical structure to thematic organization". *English for Specific Purposes*. 23 (3). Pp. 280-302.
- Marefat, F., & Mohammadzadeh, Sh. (2013). "Genre analysis of literature research article abstracts: A cross-linguistic, cross-cultural study". *Applied Research on English Language*. 2(2). Pp. 37-50.
- Martin, P. M. (2003). "A genre analysis of English and Spanish research paper abstracts in experimental social sciences". *English for Specific Purposes*. 22. Pp. 25-43.
- Melander, B., Swales, J. M., & Fredrickson, K. M. (1997). "Journal abstracts from three academic fields in the United States and Sweden: National or disciplinary proclivities? In A. Duszak (Ed.)". *Culture and style of academic discourse*. New York, NY: Mouton de Gruyter. Pp. 251-272.

- Pho, P. D. (2009). "An evaluation of three different approaches to the analysis of research article abstracts". *Monash University Linguistics Papers*. 6(2). Pp. 11-16.
- Rashidi, N., & Ghaffarpour, H. (2010). "An analysis of English and Persian academic written discourses in human sciences: An evolutionary account". *The Journal of Teaching Language Skills (JTLS)*. 61(4). Pp. 87-105.
- Samraj, B. (2005). "An exploration of a genre set: Research article abstracts and introductions in two disciplines". *English for Specific Purposes*. 24 (2). Pp. 141-156.
- _____. (2008). "A discourse analysis of master's theses across disciplines with a focus on introductions". *English for Academic Purposes*. 7. Pp. 55-67.
- Santos, M. B. D. (1996). "The textual organization of research paper abstracts in applied linguistics". *Text*. 16 (4). Pp. 481-499.
- Swales, J. M. & Feak, C. B. (2009). *Abstracts and the writing of abstracts*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.
- Swales, J. M. (1990-1981). *Aspects of article introductions: Aston ESP research reports. No. 1*. Birmingham: Language Studies Unit, the University of Aston at Birmingham.
- _____. (1990). *Genre analysis: English in academic and research setting*. Cambridge: Cambridge University Press.
- _____. (2004). *Research genres: Explorations and applications*. Cambridge: UK: Cambridge University Press.
- Van Bonn, S. & Swales, J. M. (2007). "English and French journal abstracts in the language sciences: Three exploratory studies". *Journal of English for Academic Purpose*. 6 (2). Pp. 93-108.

